

TRAISTA CU BURUIENI DE LEAC: CICOAREA

Conf. univ. dr. Delia-Anamaria RĂCHIȘAN

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord din Baia Mare

Abstract: *Chicory (Cichorium intybus), a medicinal herb, proves to be a panacea. Both the aerial parts (flowers, stem, leaves) as well as the root have a healing function, combating diseases that can harm some vital organs such as the eyes, heart, stomach, liver, etc. In addition to the therapeutic function, we observe a plethora of fundamental functions: apotropaic, of premarital initiation, of prediction, magic, mythic, ritualistic, utilitarian. Referring to the chicory, we intercept several thematic axes: the dichotomy of scholarly thinking versus empirical thinking, folk medicine, heliotropism, ritualistic praxis, folklore categories (incantations, children's games, folk games, legends). The seemingly ordinary plant, from whose roots a coffee substitute is extracted, inserts mysteries that must be deciphered through its delicate flowers (white or blue). Through the chicory, we (re)discover a plant universe that reveals either the mythologized human, the humanized myth, or a demythologized, desacralized world. The heliotropism, implicitly the sun-chicory osmosis, emphasizes the intangible love. For example, in legends, regardless of the variant, the metamorphosis of the anthropomorphic symbol (the girl) or of the superhuman symbol (the Flower Fairy) into the phytomorphic symbol (chicory) announces either the punitive act, either the regression, or the only chance of salvation. We note a back-and-forth between ascendant and descendant, a cumulus of binaries: appearance-essence, medicine-poison, sacred-profane, hopes-fears. At the same time, the synchronic analysis facilitates the sliding from one category to another, revealing identical or quasi-identical aspects. Other categories desemantizes chicory or belittles the feeling of love (children's games) or enhance, within the wedding ceremony, the comedy of situation (folk games). In the magical texts, the chicory is portrayed positively (as a remedy) or negatively (in a pejorative sense) (incantations). Regardless of the folk category or situational context, the chicory is a complex, unique weed shrouded in mystery.*

Keywords: *chicory, heliotropism, folklore categories, panacea*

1. Introducere

Cicoarea (*Cichorium intybus*), buruiana perenă, cunoscută atât în Antichitate, cât și în Evul Mediu, floarea diafană, fie albastră, fie albă, regăsită pretutindeni (pe câmp, pe imaș, pe marginea drumurilor, lângă malul apei, aproape de calea ferată etc.) pare a fi insignifiantă la prima vedere. De fapt, cicoarea inserează un cumul de funcții: apotropaică [de apărare/de protecție], erotică, de inițiere premaritală, magică, oraculară, ritualică, terapeutică, utilitară. Cicoarea, planta erbacee din ale cărei rădăcini se extrage un surogat de cafea, rămâne înflorită până la ivirea primilor fulgi de nea. Totodată, o interceptăm în diverse categorii folclorice (descânțece, jocuri de copii, jocuri populare, legende). Cicoarea, în special, rădăcina, devine un panaceu. Buruiana de leac vindecă orice stare malignă – bolile de ficat, bolile de ochi, durerile de cap, durerile de stomac etc.

2. Registrul descriptiv

Cicoarea comună (*Cichorium intybus*) face parte din genul *Cichorium*, familia *Asteraceae*. Buruiana prețuită atât de daci, cât și de egipteni posedă părți aeriene (*Herba Cichorii*) care se recoltează în lunile iulie-august, dar și rădăcina, partea care se dezvoltă în pământ cu rol de fixare și de absorție (foto 1), care se recoltează în lunile septembrie-octombrie (*Radix Cichorii*)¹. Florile albe (foto 2a) sau albastre (foto 2b) se rotesc după soare aidoma florii-soarelui (*Helianthus annuus*).

Sesizăm heliotropismul (gr. *helios* < „soare”, „tropism” > tendința de orientare și de adaptare a buruienii înspre soare, dat fiind faptul că de acolo vin atât căldura, cât și lumina). Heliotropismul este un termen științific explicat de *Dex-ul online* astfel: „Tendință a unor plante de a se orienta către lumina solară; heliotactism; fototropism. [*< fr. héliotropisme, cf. gr. helios – soare, tropein – a îndrepta*]”². Heliotropismul, implicit osmoza soare-cicoare au declanșat un foc creator în mintea oamenilor. Astfel, au apărut legende care deifică cicoarea sau preaslăvesc iubirea, fie ea și intangibilă. Alte categorii desemantizează, desacralizează cicoarea sau bagatelizează sentimentul iubirii (jocurile de copii). De exemplu, în cadrul ceremonialului nupțial, se potențează comicul de situație (jocurile populare). Alteori, prin intermediul textului magic (descântecului) se scoate la iveală complementaritatea (sacru-profan, medicament-otravă, aparență-esență). Astfel, buruiana suavă depășește registrul descriptiv (flori, frunze, tulpină, rădăcină), proiectându-ne într-un univers fitomorf aflat sub tutela misterului, așadar ne inserează într-un univers vegetal care trebuie decriptat.

Foto 1: Cicoarea comună (*Cichorium intybus*). Detalii: rădăcina, <https://www.topnaturiste.ro/suplimente-pentru-digestie/pure-inulin>, Accesare site: 29. 03. 2023.

¹ <https://ro.wikipedia.org/wiki/Cicoare>, Accesare site: 27. 07. 2023.

² <https://www.dex.md/definitie/heliotropism/372618>, Accesare site: 08. 04. 2023.

Foto 2a: Cicoarea comună (*Cichorium intybus*). Detalii: flori albe

https://ro.wikipedia.org/wiki/Cicoare#/media/Fi%C8%99ier:Illustration_Cichorium_intybus0.jpg.

Accesare site: 29. 03. 2023.

Foto 2b: Cicoarea comună (*Cichorium intybus*). Detalii: flori albastre,

<https://www.csid.ro/plante-medicinale/cicoare-cichorium-intybus-11447929/>

Accesare site: 29. 03. 2023.

3. Triada denumire științifică-denumire literară-denumire populară

Denumirea literară a buruienii este *cicoare*, adică denumirea comună prin care este identificată de către ființa umană. Denumirea științifică *Cichorium intybus* ne duce cu gândul atât la termenul grecesc *kichòrian*, cât și la denumirea latină *intibus*: „Scrierile grecești menționează denumirea de *kichorian*, iar scriitorii romani o numesc *intibus* sau *cicoarea*. Denumirile sunt păstrate cu mici modificări și de către Linné”³.

Totodată, genul *Cichorium* îl regăsim și la andivă *Cichorium endivia*. Pe de o parte, andiva are denumiri regionale care pot fi corelate fie cu cicoarea –,cicorie, cicoare de grădină, cicoare de iarnă”⁴ –, fie cu salata –,salată, salată de endivie”⁵ –. Pe de altă parte, floarea andivei (foto 3) este cvasiidentică cu floarea cicoarei.

³ Constantin Pârvu, *Universul plantelor. Mică enciclopedie*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 133.

⁴ Al. Borza, Al., *Dicționar etnobotanic*, București, Editura Academiei, 1968, p. 48.

⁵ *Ibidem*.

Foto 3: Andivă (*Cichorium endivia*), Detaliu: floare,

[https://en.wikipedia.org/wiki/Cichorium_endivia#/media/File:Cichorium_endivia_flower_\(2\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Cichorium_endivia#/media/File:Cichorium_endivia_flower_(2).jpg)

Accesare site: 04. 04. 2023.

Denumirile populare ale buruienii cicoare sunt diverse: „Cicoare de câmp, Cicoare de vară, Cicoare amară, Cicoare sălbatică, Doruleț, Dudău, Scai voinicesc, Sporișul casei”⁶. Raportându-ne la denumirile regionale, menționate anterior, sesizăm diverse aspecte pertinente: locul unde crește (Cicoare de câmp), anotimpul când se recoltează părțile aeriene (Cicoare de vară), statusul cicoarei (Cicoare sălbatică, Dudău), corelarea plantei cu erosul, cu focul neostoit al inimii, apelându-se la o formă diminutivală (Doruleț), gustul plantei (Cicoare amară), funcția apotropaică (Scai voinicesc), eficiența acestei plante considerată o buruiană de bun augur în orice gospodărie (Sporișul casei). Interceptăm și alte denumiri regionale: „Albăstrea, Floarea soarelui, Lemnie, Mestecă, Nalbă albă”⁷. Astfel, pe baza denumirilor populare, enunțate mai sus, remarcăm o pleiadă de semnificații cu aluzie la atribute care unicizează buruiana de leac: culoare/nonculoare (Albăstrea/Nalbă albă), heliotropism (Floarea soarelui), rădăcina care este aidoma lemnului (Lemnie), efectul tămăduitor, deoarece ingurgitată pe stomacul gol sistează anumite maladii și facilitează pofta de mâncare (Mestecă)⁸.

4. Categoriile folclorice (dans popular, jocuri de copii, legende, descântece)

Cicoarea, corelată cu anumite categorii folclorice (jocuri populare, manifestări ludice, legende, descântece), relevă importanța alocată acestei buruieni de leac îndrăgită de românii din diverse regiuni ale țării noastre⁹. Analiza este sincronică. Uneori, sesizăm glisarea de la o categorie la alta, alteori, remarcăm elemente evasiidentice.

⁶ Al. Borza, *op. cit.*, p. 48.

⁷ Constantin Drăgulescu, *Dicționar de fitonime românești*, Ediția a 5-a completată, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2018, p. 48.

⁸ *Mestecă* este o planta erbacee cu florile galbene a cărei tulpină secretă latex care în contact cu aerul devine aidoma gumei de mestecat (<https://dexonline.ro/definitie/mestec%C4%83>, Accesare site: 08. 04. 2023). Nu întâmplător, frunzele de cicoare se pot mânca pe stomacul gol.

⁹ Menționăm faptul că cicoarea a fost analizată într-o formă restrânsă, dintr-o altă perspectivă, la Delia-Anamaria Răchișan, *Formulele magice și antropologia vârstelor. Magia cuvântului în Maramureș*, București, Editura Academiei Române, 2013, pp. 127-129; Delia-Anamaria Răchișan, *La magia della*

4.1. Cicoarea și dansul popular

Interceptăm cicoarea în dansul popular intitulat *Ariciul*. Dansul popular este îndrăgit de românii din diverse regiuni ale țării noastre, însă acest joc popular are cea mai mare pondere în Oltenia. Remarcăm, pe de o parte, dansul popular mixt (fete, feciori) sub formă de horă¹⁰. Pe de altă parte, dansul ritualic *Ariciul* avea și încă mai are valențe ritual-magico-simbolice la nunțile tradiționale, subliniind comicul de situație, care, implicit, stârnește hazul. Cel desemnat să joace rolul ariciului, imitând mișcările simbolului zoomorf, detensiona febrilitatea ritualică specifică nunții: „Ariciul este un danț comic: dănțuitorii, după ce se prind pe chef, fac pe unul dintr-înșii arici, care se întinde imitând întocmai mișcările aceluia animal, iar lăutarul cântă aria și cuvintele, toți ceilalți privind și făcând haz”¹¹. Dansul *Ariciul* relevă cuvinte care stârnesc hazul și generează o atmosferă patronată de veselie: „Arici, arici pogonici,/ Ce-ai cătat pe-aici?/ Dracul te-a adus pe-aici,/ Arici, pogonici!/ Frunză verde sălcioară,/ Arici pogonici/ Pleacă ariciul la moară,/ Arici pogonici!/ Pleacă astăzi că se-nsoară/ Și ia fata lui Cicoară,/ Frunză verde trei oglici/ Cu plântici de sfârc de bici;/ Frunză verde dediței,/ Cu cercei de ghiocei/ Frunză verde zărzărel/ Ariciul e mititel/ Mor fetele după el/ Că e mic și giumbușel!”¹² În jocul popular, în centrul atenției este ariciul. Acesta este asociat cu Necuratul și cu moara. Versurile (*Frunză verde sălcioară, Frunză verde dediței, Frunză verde zărzărel*) determină jaloane, anunță trecerea de la o secvență la alta. Mireasa, fata lui Cicoare, este gătită cu straie și cu podoabe alese – *plântici* [panglici], *cercei de ghiocei*. Simbolurile vegetale relevă frumusețea, statusul fetei, inocența. Ariciul nu este prezentat ca fiind înalt, chipeș, din contră, este mititel, însă are aptitudinea de a înveseli lumea. Această calitate îl unicizează, are trecere la fetele cu status premarital („Mor fetele după el”). Totuși, aleasa inimii lui este fata lui Cicoare. Repetiția *duplicatio* („mititel”, „mic”), augmentată de forma diminutivală „giumbușel” generează haz. Atât ariciul (simbol zoomorf), cât și cicoarea (simbol fitomorf), în jocul popular menționat anterior, au un status aparte, sesizăm antropomorfizarea acestora.

4.2. Cicoarea și jocurile de copii

În jocul de copii *Ariciul*, interceptăm forma bagatelizată a dansului popular menționat anterior cu titlul omonim, preluat de către copii de la adulți. În manifestarea ludică, simbolurile sunt desacralizate, minimalizate, accentul cade pe podoabele fetei nemăritate, pe statusul ei (castă), pe zestre (nouă țeste, ogar, car): „Arici, arici pogonici,/ Du-te la moară/ De te-nsoară./ Și ia fata lui Cicoară,/ Cu mărgelile de surcele,/ Cu cercei

parola e le plante magice, miracolose, in *The Scientific Journal of Humanistic Studies*, Year 5, no., 8, March 2013, pp. 2-3; Delia-Anamaria Răchișan, *O etnologie a jocului în cultura tradițională românească. Jocul ca joc. Jocurile de copii*, Cluj-Napoca, Editura Mega, Editura Argonaut, 2018, pp. 241-242.

¹⁰ https://www.youtube.com/watch?v=Y1_pWw76ws8, Accesare site: 07. 04. 2023.

¹¹ Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, vol. 2, București, Editura Minerva, 1974, p. 356 (variante tipărită). A se vedea și volumul *online*, Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, vol. 2 pdf, București, Editura Universitas, 1998, Internet Archive:

<https://archive.org/details/bogdanpetriceicuhasdeuetymologicummagnumromaniaevol2/Bogdan%20Petriciceicu%20Hasdeu%20-%20Etymologicum%20Magnum%20Romaniae%20vol%202/page/n363/mode/2up>, p. 370, Accesare site: 10. 04. 2023.

¹² *Ibidem*, pp. 370-371 (variante *online*).

de ghiocei./ Cu salbă de nouă lei./ Și ia zestre nouă țeste./ Și-un ogar, după car”¹³. În ambele categorii folclorice (joc popular, joc de copii), sesizăm desemantizarea – substantivul comun devine antroponim prin intermediul majusculei. Fata lui Cicoară are status premarital. Peșitorul este Ariciul. Porunca verbală imperativă „du-te” anunță trecerea de la celibat la însurătoare, agregarea la noul status pentru a fi în rând cu lumea, în vederea întemeierii unei familii. În legendele cosmogonice, Ariciul apare într-o altă ipostază, îl interceptăm în postura înțeleptului¹⁴. În manifestarea ludică, Ariciul o peștește pe fata lui Cicoară. Aceasta este antropomorfizată, însă podoabele ei potențează simbolurile vegetale (*mărgele de surcele, cercei de ghiocei*): „Podoabele promise fetei sugerează regnul vegetal, fragilitatea, puritatea copilei, simbolul fitomorf, magia cuvântului”¹⁵. Repetiția *duplicatio*, la nivelul numărătorii, scoate în evidență importanța cifrei nouă (*salbă de nouă lei, zestre nouă țeste*). Nouă, la nivel simbolic, reprezintă sfârșitul unei etape și un nou început. De exemplu, în acest context, apare posibilitatea agregării fetei la statusul de femeie căsătorită. Astfel, Cicoarea, viitoarea mireasă, este gătită cu veșminte alese: „Ghioceii simbolizează gingășia, dar și puritatea, cicoarea pusă sub capul fetei o ajută să își viseze alesul”¹⁶. Manifestarea ludică apare în folclorul infantil, fie sub forma jocului-cântec, fie sub forma numărătorii. La prima vedere, antroponimele (Arici-Cicoare) ne duc cu gândul fie la simbolul zoomorf, fie la simbolul fitomorf. Majuscula subliniază trecerea de la substantivul comun la cel propriu, implicit statusul de ființă umană (simbol antropomorf).

Atât în jocurile populare, cât și în jocurile de copii, indiferent de variantă, remarcăm iubirea curată, soarta miloasă care facilitează întânirea cu cel/cea predestinat(ă) în vederea căsătoriei (perechea antropomorfizată Arici-Cicoare).

4.3. Cicoarea și legendele

Conform legendelor, Cicoarea este inițial fată sau zână. Regresul, trecerea de la statusul uman/suprauman la cel fitomorf se realizează de bunăvoie, fie prin intermediul lui Dumnezeu, la solicitarea fetei, fie metamorfozarea este generată de către Soare ca pedeapsă, deoarece o muritoare a cutezat să refuze un nemuritor. Indiferent de variantă, iubirea este neîmplinită, iar suferința este covârșitoare. Iubirea implică reciprocitate, însă legendele evidențiază iubirea din partea unei singure persoane (fata este îndrăgostită fie de un fecior, fie de Soare, fie Soarele se îndrăgostește de Zâna Florilor sau de o fată obișnuită). Iubirea potențează osmoza dintre anumite simboluri care, la nivel ideatic, ar fi putut genera ideea de cuplu, o stare unică (plin ontic, beatitudine): simbol antropomorf (fată)/simbol antropomorf (fecior), simbol antropomorf (fată)/simbol suprauman (Soare), simbol suprauman (Soare)/simbol suprauman (Zâna Florilor), simbol suprauman (Soare)/simbol antropomorf (fată).

Conform unei legende românești, Cicoarea, adică Zâna Florilor, este un simbol suprauman. Ea obișnuia să se scalde în roua florilor în zorii zilei. Se crede că niciun

¹³ G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, București, Editura Minerva, 1985, pp. 138-139.

¹⁴ A se vedea detalii la Tudor Pamfile, *Cerul și podoabele lui*, București, Editura Paideia, 2001, pp. 101-105.

¹⁵ Delia-Anamaria Răchișan, *Formulele magice și antropologia vârstelor. Magia cuvântului în Maramureș*, București, Editura Academiei Române, 2013, p. 127.

¹⁶ Delia-Anamaria Răchișan, *O etnologie a jocului în cultura tradițională românească. Jocul ca joc. Jocurile de copii*, ed. cit., p. 241.

muritor nu a văzut-o, cu excepția Soarelui care ar fi zărit-o de pe bolta cerului. Acesta s-ar fi îndrăgostit iremediabil de ea. Se crede că la porunca Soarelui, zâna ar fi fost pețită atât de Luceafărul de zi, cât și de Luceafărul de noapte, în vederea căsătoriei. Zâna ar fi refuzat să devină soția unui simbol astral dogoritor și veșnic călător. Soarele, simțindu-se ofensat a pârjolit pământul și a transformat-o în cicoare: „Mi-o voi preface/ în fragedă floare,/ în floare de cicoare/ cu ochii după soare; /c ând `oi răsări/ ea s-o-nveseli,/ când `oi asfinți,/ ea s-o ofili”¹⁷. Soarele antropomorfizat, plin de mânie, consideră că refuzul fetei denotă orgoliu. Metempsihoza subliniază, de fapt, neputința Soarelui. Fata fiind transformată în cicoare este obligată de a se îndrepta zilnic cu fața către Soare. Remarcăm, pe de o parte, osmoza Soare-cicoare (heliotropismul plantei), pe de altă parte, sesizăm jocul dintre aparență și esență, iubirea neîmpărtășită (un du-te-vino între anumite dihotomii: aproape-departate, ascendent-descendent, prezență-absență, etern-efemer etc.).

În alte variante, fata stă cu ochii ațintiți către Soare. Fata îl iubește în taină, dragostea față de el este neîmplinită. Ea aspiră la o iubire imposibilă, aspiră dincolo de limita permisă unei muritoare. Indiferent de variantă, fata este metamorfozată în floare de cicoare. Fie că fata, o muritoare de rând, aderă la o iubire utopică, fie că Soarele este respins de către o muritoare sau de Zâna Florilor, sesizăm actul punitiv¹⁸. Alteori, așa cum s-a mai precizat, observăm că transformarea în floare se concretizează la rugămintea fetei. Este cert faptul că principiul major (Soarele/Dumnezeu) sancționează principiul minor (fata/Zâna Florilor). Indiferent de status (fată, adică o ființă umană sau Zâna Florilor, mai exact o ființă supraumană), indiferent de variantă, finalul legendei este identic – metamorfozarea într-un simbol fitomorf (cicoare) care zilnic va tânji după Soare. Totodată, așa cum s-a mai menționat, identificăm heliotropismul buruienii: floarea se închide la apusul soarelui, petalele ei se deschid când răsare soarele; cicoarea se rotește după mișcarea aparentă a soarelui până la ivirea omătului. Fata metamorfozată în cicoare râvnește după o iubire neverosimilă, ea devine un *alter ego* al celor care au cutezat la o iubire inadmisibilă. Astfel, la nivel metaforic, cicoarea devine un simbol al dorului neostoit, al iubirii neconcretizate, așadar, „al dragostei neîmpărtășite, al visului neîmplinit, dar și al atașamentului fără margini”¹⁹.

Legendele românești subliniază fie mitul umanizat, fie umanul mitizat.

4.4. Cicoarea și descântecele

i. Descântecul contra *amorțelii sau răgușelii* subliniază funcția ritual-magico-simbolică și nu (re)amintește de funcția tămăduitoare a cicoarei: „Și tu Cuță, și tu Cuță/ Încalecă pe drăguță/ Și te du în valea neagră/ Și bea apă ca să-ți treacă/ Și ieși afară la soare/ Să crepi ca o cicoare/ X să rămână curat și luminat/ Ca și argintul strecurat/ Ca Dumnezeu ce l-a dat!”²⁰

¹⁷ Tache Papahagi, *Mic dicționar folkloric*, București, Editura Minerva, 1979, p. 12.

¹⁸ Vezi varianta în care Sfântul Soare este refuzat de Zâna Florilor, la Tudor Pamfile, *Povestea Cicoarei, în Cerul și podoabele lui*, București, Editura Paideia, 2001, p. 57.

¹⁹ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994, p. 38.

²⁰ Ion Bîrlea, *Literatura populară din Maramureș*, vol. 2, București, Editura Pentru Literatură, 1968, p. 379.

Într-un alt *descântec de răgușeală* din Ieud, Maramureșul Voievodal, remarcăm că descântecul este cvasiidentific, exceptând versul: „Și te du în calea-neagră”²¹. Răul antropomorfizat, întruchipat de Cuță, trebuie aneantizat, trebuie alungat dincolo de hotarele satului, de exemplu, în valea/calea neagră. Răul, denumit Cuță, este ademenit cu anumite stihii (apă, foc). Astfel, i se cere să bea apă, să se expună la soare. Or, conform legendelor alocate cicoarei, dacă soarele este dogoritor, cicoarea riscă să fie pârjolită. Astfel, comparația (re)amintește de legendele care potențează fapta soarelui necruțător față de fata sau zâna pețită și metamorfozată în cicoare. Sesizăm că în acest descântec comparația are sens peiorativ, cicoarea nu apare ca fiind un panaceu ori ca buruiună de leac. Forța tămăduitoare a cicoarei este minimalizată. Se acutizează aspectele negative – neîmplinire, imposibilitate, stagnare. Totodată, textul magic ne trimite cu gândul la folclorul infantil: „Descântecul relevă fragilitatea limitei dintre repertoriul copiilor și repertoriul adulților, multiplele valențe ale plantei”²². În funcție de contextul situațional, cicoarea capătă un cumul de semnificații, remarcăm diverse dihotomii (malign-benign, rău-bine, profan-sacru etc.). Repetiția *geminatio* („Și tu Cuță, și tu Cuță”), dinamica verbelor (la modul conjunctiv, cu tentă imperativă), comparațiile („ca o cicoare”; „Ca și argintul strecurat/Ca Dumnezeu ce l-a dat!”) relevă dorința performerei de a reinstaura starea de echilibru, de a substitui starea malignă cu starea de sănătate. Fandând atât pe orizontală, cât și pe verticală, performera este doar un intermediar între microcosmos și macrocosmos, iar vindecarea va avea loc doar cu voia Bunului Dumnezeu. În acest context, performera apelează la magia albă. În trecut, descântătoarea nu solicita bani pentru a reda sănătatea unei persoane, deoarece actul fiind altruist, recompensa divină nu întârzie să apară.

ii. Descântecul *de uimă/udmă* din Suceava (Moldova) face trimitere la cicoare. Performera apela la un astfel de text magic în cazul când cineva se confrunta cu o stare malignă, de exemplu, cu inflamația ganglionilor limfatici de la nivelul gâtului sau al subsuorii: „Uimă, uimată./ Ia-te pe drumăreață/ Și te du la Marea Roșie./ Și bea apă din Marea Roșie./ Și ieși afară la soare./ Și crapă ca o cicoare”²³. Marea Roșie²⁴ ne duce cu gândul la Biblie, la trecerea oamenilor lui Moise prin Marea Roșie: „Iar Domnul a zis către Moise: «întinde-ți mâna asupra mării, ca să se întoarcă apele asupra egiptenilor, asupra carelor lor și asupra călăreților lor». Și și-a întins Moise mâna asupra mării și spre ziuă s-a întors apa la locul ei, iar egiptenii fugeau împotriva apei și așa a înecat Dumnezeu pe egipteni în mijlocul mării. Iar apele s-au tras la loc și au acoperit carele și călăreții întregii oștiri a lui Faraon, care intrase după israeliți în mare, și nu a rămas niciunul dintre ei. Fiii lui Israel, însă, au trecut prin mare ca pe uscat și apa le-a fost perete la dreapta și stânga lor. Așa a izbăvit Domnul în ziua aceea pe israeliți din mâinile

²¹ Artur Gorovei, *Literatura populară. Descântecurile românilor*, vol. II., București, Editura Minerva, 1985, p. 374.

²² Delia-Anamaria Răchișan, *Formulele magice și antropologia vârstelor. Magia cuvântului în Maramureș*, ed. cit., p. 129.

²³ Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 408.

²⁴ Se crede că Marea Roșie emană această culoare pe parcursul anului datorită unor minerale din preajma mării și grație unor plante de pe fundul mării. Totodată se crede că numele mării face trimitere și la un trib ce își avea lăcașul în vecinătatea mării. (<https://www.crestinortodox.ro/pelerinaje/marea-rosie-121672.html>, Accesare site: 06. 04. 2023).

egiptenilor"²⁵. Uima antropomorfizată, prin porunca verbală imperativă, este trimisă în Marea Roșie pentru a avea soarta egiptenilor. Epifora („Marea Roșie”) augmentată de repetiția *geminatio* potențează nevoia stringentă de a extirpa starea malativă. Apa mării, căldura caniculară vor usca și sista uima. Comparația („ca o cicoare”) face din nou trimitere la legenda cicoarei atrasă de soare. În acest context, nu sesizăm efectul terapeutic al cicoarei.

iii. Totodată, se crede că cicoarea albă este un remediu contra deochiului: „Cine are norocul să o găsească trebuie să o lege cu fire de cânepă de un băț, altfel fuge în lume. Astfel legată, cicoarea albă are puterea să vindece de deochi”²⁶. În acest context, cicoarea albă antropomorfizată are o funcție apotropaică, anulează deochiul, sistează forța malignă a persoanelor care posedă ochi răi.

Categoriile folclorice, menționate anterior, relevă faptul că cicoarea aspectată pozitiv sau negativ este o buruiiană cunoscută în lumea satului românesc, indiferent de etate, de vârstele ontice – copilărie, tinerețe, maturitate, bătrânețe.

5. Praxis ritualic

Încă din Evul Mediu, cicoarea coroborată de anumite sărbători potența efectul magic și miraculos. De exemplu, cicoarea, recoltată de Sânpetru și Pavel, ca iarba fiarelor deschidea orice lacăt, iar posesorul ei avea certitudinea că nu putea fi întemnițat, că nu avea opreliști, bariere, că putea pătrunde unde dorea. Condiția era să fie culeasă cu tot cu rădăcină și mutată în alt loc: „în cimitir la ora 12.00 fără un sfert și lăsată pe un mormânt”²⁷. De asemenea, cicoarea consumată pe stomacul gol genera anumite puteri de sorginte magică – învingerea oricărui inamic, invulnerabilitatea: „respectivul om nu putea fi atins de nimic, nici de foc, nici de fier, nici de apă, iar cine umbla cu o bucată de cicoare în gură învingea orice dușman”²⁸. Totodată, cicoarea îngropată de Sfântul Iacob (25 Cuptor [Iulie]) îi conferă insului respectiv invizibilitate: „Cine îngroapă de Sfântul Iacob (pe 25 iulie) o cicoare albă, împreună cu o monedă, fără să scoată în timp ce sapă niciun cuvânt, dobândește însușirea de a se face nevăzut”²⁹. În exemplele enunțate anterior, cicoarea emană forță, vitalitate, este antropomorfizată. Remarcăm sincretismul de limbaje, împletirea limbajului verbal (cuvânt) cu limbajul nonverbal (gest) și cu paralimbajul (timbru, intonație, tonalitate, tăcere, veșminte etc.).

Anumite calități ale cicoarei (capacitatea de a deschide orice încuietoare, imperceptibilitatea invincibilitatea), pe de o parte, acutizează misterul, pe de altă parte, scot la iveală calități identice, atribute specifice și altor buruieni (de exemplu, iarba fiarelor, mătrăguna)³⁰.

Există atestări din secolul al XV-lea că cicoarea era invocată pentru a anihila forța inamicilor. Se pornea de la premisa că un spirit sălășluiește în ea. Erau invocați Dumnezeu și Iisus Hristos: „Buruiană micuță, stăpânită de ce nevăzut, eu nu te rup de

²⁵ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, *Ieșirea* 14-15, 26-30, 1997, pp. 83-84.

²⁶ *** *Plante magice. Cicoarea (Cichorium intybus)*, în *Asul Verde*, Anul II, Nr. 21, decembrie, 2005, p. 28.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ A se vedea detalii la Delia-Anamaria Răchișan, *Simboluri vegetale antropomorfizate și misterioase cu funcție tămăduitoare*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2022, p. 101, p. 36.

răutate, ci în numele Domnului nostru Iisus Cristos și în numele orței care sălășluiește în El, pentru că așa cum a înfruntat fariseii fără să i se întâmple nimic, tot așa să fie înfrântă inima, curajul și forța tuturor dușmanilor mei, iar mie să nu mi se întâmple nimic, în vreme ce ei să fie zdrobiți în numele Tatălui, al Fiului și al Spiritului sfânt. Amin”³¹. În lumea satului românesc, în momentul recoltării cicoarei erau invocați sfinții, Dumnezeu, Iisus Hristos, Maica Domnului. Cicoarea era culeasă cu cuțit de lemn/de argint sau de cupru (nicidecum fier, altfel i se anula puterea tămăduitoare). Rădăcina nu era atinsă cu mâna.

Atunci când se mergea să se recolteze cicoarea, ca în cazul recoltării mătrăgunei, se impunea un pact al tăcerii. Astfel, în ziua Înălțării Maicii Domnului, performera atingea planta cu mâna dreaptă și era poziționată cu fața înspre răsărit, apoi mizând pe forța cuvântului rostea invocația: „Fiți laudate în numele lui Iisus, mândre flori de cicoare, care întăriți sâgele și vindecați rănile și tot răul de pe acest pământ și vă păstrați puterea pe care v-au dat-o Dumnezeu și Sfânta Fecioară Maria”³². Sesizăm că oricât de inițiat și de experimentat ar fi omul, ajutorul, leacul vin prin intermediul Bunului Dumnezeu, datorită sfinților, în zile sacre, în zile de sărbătoare, în anumite momente de bun augur, utilizând o recuzită adecvată, mizând pe puterea cuvântului etc.

6. Medicina populară

Cicoarea devine un panaceu: „Este foarte cunoscută pentru proprietățile ei vindecătoare. Se folosește atât tulpina, cât și rădăcina. Rădăcina conține substanțe amare”³³.

Tulpina, frunzele, florile, rădăcina sunt esențiale în vindecarea bolnavilor.

De exemplu, buruiana contribuie la detoxifierea organismului (ficatului, stomacului), decoctul este un remediu eficient. Ca în cazul mătrăgunei, cicoarea oprea sângerările abundente. Totodată, cicoarea sista durerile de ochi, durerile de cap, cancerul, sifilisul.

Tulpina cicoarei devine remediu în tratarea durerii din piept: „din tulpinile florifere se făcea ceai contra durerilor de inimă”³⁴.

Frunzele cicoarei consumate ca salată sunt benefice organismului, conferindu-i energie.

Pentru tratarea ficatului/stomacului se prepara infuzie din frunze uscate. Pentru a combate durerile de cap se apela la florile de cicoare. Florile (cantitatea era mică, era suficientă o lingură cu flori de cicoare) se lăsau la macerat timp de zece zile într-un pahar cu vin, apoi decoctul se consuma îndulcit cu miere. Infuzia din flori de cicoare conferea tenului frumusețe. Pentru a vindeca rănile/tăieturile, frunzele crude erau aplicate pe post de cataplasme³⁵. Totodată, cicoarea este un remediu contra colesterolului ridicat, reglează glicemia, este benefică celor ponderali. Rădăcina conține fructoză, tanin, uleiuri

³¹ *** *Plante magice. Cicoarea (Cichorium intybus)*, în *Asul Verde*, Anul II, Nr. 21, decembrie, 2005, p. 28.

³² *Ibidem*.

³³ C. Antonov, *Ghidul ceaiurilor terapeutice*, București, Editura Dexon, 2005, p. 24.

³⁴ Valer Butură, *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 26.

³⁵ *** *Plante magice. Cicoarea (Cichorium intybus)*, în *Asul Verde*, Anul II, Nr. 21, decembrie, 2005, p. 28.

volatile, iar frunzele dețin multe vitamine (A, B6, C, E, K), inclusiv acid cioric, arginină, colină, fier, fosfor, insulină, potasiu, mangan³⁶. De asemenea, dozarea este esențială, iar tratamentul pe bază de cicoare (ceai, decoct etc.) trebuie prescris de către persoana avizată, în funcție de afecțiune.

De exemplu, *jărăgaiul/jăgul* [piroza, senzația de arsură atât în gât, cât și la nivelul pieptului, generată de iritația esofagului], *rânza/bolile de pânțece* [bolile de stomac] pot fi tratate cu decoct obținut din rădăcină de cicoare: „se linge sare sau se bea zeamă de rădăcină de cicoare”³⁷. Se crede că rădăcina vindecă orice boală (funcție tămăduitoare), că rădăcina cicoarei devine un substitut al cafelei (funcție utilitară).

Aceste exemple relevă funcția terapeutică a buruienii, fondul etnoiatric străvechi.

7. Concluzii

Cicoarea comună (*Cichorium intybus*) este o buruiiană unică, un adevărat leac universal care ne invită să deciptăm cu acribie tainele universului fitomorf. Gingășia și frumusețea florii, heliotropismul plantei au generat legende care subliniază iubirea imposibilă. Categoriile folclorice (jocuri populare, jocuri de copii, legende, descântece), praxisul ritualic relevă complexitatea cicoarei. Buruiana (erotică, magică, tămăduitoare) cu florile albe sau albastre, fiind învăluită în mister, subliniind fragilitatea liniei de demarcație dintre anumite dihotomii (real-ireal, sacru-profan, aparență-esență), mereu va stârni curiozitate.

Bibliografie

- ANTONOV, C., *Ghidul ceaiurilor terapeutice*, București, Editura Dexon, 2005.
- BÎRLEA, Ion, *Literatura populară din Maramureș*, vol. 2, București, Editura Pentru Literatură, 1968.
- BORZA, Al., *Dicționar etnobotanic*, București, Editura Academiei, 1968.
- BUJOREAN, George, *Boli, leacuri și plante de leac cunoscute de țărâtimea română*, Sibiu, Editura Asociațiunii „Astra”, 1936.
- BUTURĂ, Valer, *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
- DRĂGULESCU, Constantin, *Dicționar de fitonime românești*, Ediția a 5-a completată, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2018.
- EVSEEV, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994.
- GOROVI, Artur, *Literatura populară. Descântecele românilor*, vol. II., București, Editura Minerva, 1985.
- HASDEU, Bogdan Petriceicu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, vol. 2, București, Editura Minerva, 1974.
- PAPAHAGI, Tache, *Mic dicționar folkloric*, București, Editura Minerva, 1979.
- PAMFILE, Tudor, *Cerul și podoabele lui*, București, Editura Paideia, 2001.

³⁶ <https://www.drmax.ro/articole/cicoarea-beneficii-si-modalitati-de-a-o-utiliza>, Accesare site: 04. 04. 2023.

³⁷ George Bujorean, *Boli, leacuri și plante de leac cunoscute de țărâtimea română*, Sibiu, Editura Asociațiunii „Astra”, 1936, p. 149.

- PÂRVU, Constantin, *Universul plantelor. Mică enciclopedie*, București, Editura Enciclopedică, 1997.
- RĂCHIȘAN, Delia-Anamaria, *Simboluri vegetale antropomorfizate și misterioase cu funcție tămăduitoare*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2022.
- RĂCHIȘAN, Delia-Anamaria, *Formulele magice și antropologia vârstelor. Magia cuvântului în Maramureș*, București, Editura Academiei Române, 2013.
- RĂCHIȘAN, Delia-Anamaria, *La magia della parola e le piante magiche, miracolose*, in *The Scientific Journal of Humanistic Studies*, Year 5, no., 8, March 2013, 1-10.
- RĂCHIȘAN, Delia-Anamaria, *O etnologie a jocului în cultura tradițională românească. Jocul ca joc. Jocurile de copii*, Cluj-Napoca, Editura Mega, Editura Argonaut, 2018.
- TEODORESCU, G. Dem., *Poezii populare române*, București, Editura Minerva, 1985.
- *** *Plante magice. Cicoarea (Cichorium intybus)*, în *Asul Verde*, Anul II, Nr. 21, decembrie, 2005.
- *** *Biblia sau Sfânta Scriptură*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997.

Webografie

- <https://www.topnaturiste.ro/suplimente-pentru-digestie/pure-inulin>, Accesare site: 29. 03. 2023.
- https://ro.wikipedia.org/wiki/Cicoare#/media/Fi%C8%99ier:Illustration_Cichorium_intybus0.jpg, Accesare site: 29. 03. 2023.
- <https://www.csid.ro/plante-medicinale/cicoare-cichorium-inthybus-11447929/>, Accesare site: 29. 03. 2023.
- <https://www.drmax.ro/articole/cicoarea-beneficii-si-modalitati-de-a-o-utiliza>, Accesare site: 04. 04. 2023.
- <https://www.crestinortodox.ro/pelerinaje/marea-rosie-121672.html>, Accesare site: 06. 04. 2023.
- [https://en.wikipedia.org/wiki/Cichorium_endivia#/media/File:Cichorium_endivia_flower_\(2\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Cichorium_endivia#/media/File:Cichorium_endivia_flower_(2).jpg), Accesare site: 04. 04. 2023.
- https://www.youtube.com/watch?v=Y1_pWw76ws8, Accesare site: 07. 04. 2023.
- <https://www.dex.md/definitie/heliotropism/372618>, Accesare site: 08. 04. 2023.
- <https://dexonline.ro/definitie/mestec%C4%83>, Accesare site: 08. 04. 2023.
- Hașdeu, Bogdan Petriceicu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, vol. 2 pdf, București, Editura Universitas, 1998, Internet Archive:
- <https://archive.org/details/bogdanpetriceicuhasdeuetymologicummagnumromaniaevol2/Bogdan%20Petriceicu%20Hasdeu%20-%20Etymologicum%20Magnum%20Romaniae%20vol%202/page/n367/mode/2up>, Accesare site: 10. 04. 2023.
- <https://ro.wikipedia.org/wiki/Cicoare>, Accesare site: 27. 07. 2023.